

Att fotbada får – svenska erfarenheter

Detta arbete har gjorts som en del av min utbildning till agrotekniker på Biologiska Yrkehögskolan i Skara. Utbildningen liknar Lantmästarutbildningen i mångt och mycket, men en stor skillnad är att i agroteknikerutbildningen gör man projektarbeten åt olika företag. Detta innebär att man skapar många kontakter och ges tillfällen att få inblick i branschens många olika områden. Under min sista period i utbildningen fick jag det stora nöjet att göra ett projektarbete åt Fårhälsovården beträffande fotbad på får och vad de svenska besättningarnas erfarenheter av fotbad är.

Guidning
Under de senaste åren har man i svensk fårproduktion börjat fokusera mer på klövhälsan hos djuren då denna tidigare inte ägnats så mycket uppmärksamhet. Detta delvis beroende på att fotröta diagnostiserats i Sverige, men också då förekomsten av andra klövproblem tycks öka, då främst eksem i klövspalten. Att fotbada får har blivit en nödvändig del i behandlingen mot fotröta, är en effektiv behandlingsmetod mot klövspalteksam och används vid exempelvis inköp av djur i förebyggande syfte.

Att få in fotrötesmitta i sin besättning kan innebära mycket lidande för djuren och en känsla av maktlöshet hos fårhål-

laren eftersom sjukdomen har en förmåga att sprida sig som en löpeld. Detta kräver att man håller isär sjuka djur från friska och att ett fotbad ställs i ordning utifrån gårdens förutsättningar. Många tycker att det är svårt att få till ett bra system då fotbadandet är tidskrävande samt ofta innebär en jobbig arbetsmiljö och ställer höga krav på fårhållaren.

Syftet med detta arbete är att göra en sammanställning över råd om fotbad på får så att fårägare som har behov ska kunna hitta en lösning som passar den egna gårdens förutsättningar. Fårägaren skall få en inblick i hur andra besättningar går tillväga och ta del av andras erfarenheter och goda råd. Sammanställningen har gjorts med hjälp av underlag från litteraturstudier, telefonintervjuer av fårägare och tjänstemän på myndigheter samt gårdsbesök hos några besättningar.

Antal besättningar och tackor

Antalet besättningar som deltagit i sammanställningen uppgår till tjugofem stycken och är spridda över större delen av Sverige där fårbesättningar finns. De flesta av besättningarna har använt fotbadet som behandling vid fotröta. Jag vill dock poängtera att alla inte har det utan några av besättningarna behandlar klövspalteksam med hjälp av fotbad. Antalet tackor i besättningen sträcker sig alltifrån nio till femhundrafemtio stycken och medelbesättningen består av etthundratre tackor. Hos vissa besättningar finns utöver får även nötkreatur och getter.

Klövproblem anledning till fotbadet

De mest förekommande anledningarna till fotbad är halta djur där symptomen är hårlös klövspalt, uppluckrade, svampiga och illaluktande klövar. Vissa djur har fått feber och ett nedsatt allmäntillstånd. De flesta säger sig haft problem med antingen klövspalteksam, klövspaltinflammationer eller diagnostiserad fotröta. Vilken djurkategori som vanligtvis är drabbade skiljer sig något mellan de olika besättningarna. Man har i något fall problem med att lammen drabbas i större utsträckning än tackorna och i ett annat fall uppger man att det är bagglammen som oftast drabbas och en besättning säger att baggen blivit halt inför betäckning. En fårhållare säger att det övervägande är framklövarna som drabbas. Det går alltså inte att säga att klövproblemen håller sig

till en kategori djur utan kan drabba alla oavsett kön och ålder.

Hur länge de olika besättningarna har haft problem med klövarna varierar från ett eller ett par år upp till tio - tjugio år. Hos majoriteten av de kontaktade besättningarna har klövproblemen börjat under de senaste fem åren. Fotröta uppges i ett par besättningar ha kommit in i besättningen vid inköp av enstaka eller flera djur.

Använda preparat

Det preparat som förekommer mest i besättningarna vid fotbad är zinksulfat (10 % lösning) och därefter kopparsulfat. Till besättningar med diagnostiserad fotröta rekommenderar Fårhälsovården zinksulfat eftersom det är väl beprövat internationellt och har dokumenterat god effekt mot fotröta. För att optimal effekt ska uppnås ska klövarna vara rena före badet. Djuren ska sedan stå 5-20 minuter i badet och därefter ytterligare minst 30 minuter och torka på ren hårdgjord yta, t ex betonggolv. Det måste vara tillräckligt med vätska i badet så att klövarna täcks helt och fotbadet sköljer genom klövspalten. Släpps djuren efter fotbadet på halm, jord eller gräs försvinner lösningen bort med underlaget istället för att torka upp i klövarna och effekten blir mindre.

Några av besättningarna har gått över från att använda kopparsulfat till att istället använda zinksulfat och tycker att det sistnämnda preparatet har en bättre effekt. Dessutom slipper man ifrån den gröna missfärgningen av ullen som skvätt från kopparsulfat kan orsaka. Några uppger att anledningen till att man inte använt zinksulfat är att det inte funnits tillgängligt vid tidpunkten för fotbadet. Kommentarer som nämnts kring hanteringen av zinksulfat är att det inte är så trevligt att arbeta med eftersom det lätt dammar och är giftigt samt att det kan vara svårösligt i vattnet. Genom att blanda med varmt vatten blir preparatet lättare att lösa upp. För att minska ytspänningen i lösningen och därmed höja zinksulfatets effekt, kan några droppar diskmedel hällas i.

Till skillnad från Virkon är zinksulfatlösningen aktiv även när smuts och gödsel hamnat i fotbadet och kan återanvändas.

I Storbritannien använder man sig av en hydrometer för att mäta koncentrationen av zinksulfat i lösningen. Vid återanvändning vet man då hur mycket som behöver fyllas på för att få en tioprocentig lösning. Andra fotbadspreparat som används är Virkon, Bio-Cide Scandinavia AB:s preparat (Oxine, Purogene eller Sanogene) och LG Produkters fotbadspreparat, då framförallt Lame-Less. Dessa preparat är alla olika typer av desinfektionsmedel. Produkten Lame-Less innehåller både desinfektionsmedel och zinksulfat. Den största fördelen med Virkon är att det känns bättre att arbeta med eftersom det inte är giftigt; dock tycker några av de fårhållare som använt preparatet att klövproblemen återkommer och de saknar en långvarig effekt av preparatet.

LG Produkter upplever att klövproblemen de senaste åren har eskalerat. Företaget rekommenderar inte kopparsulfat då de tycker att de upplevt att det är för starkt för klövarna och menar att det istället kan förvärra klövproblemen. I LG Produkters nästa katalog kommer ett nytt fotbad att finnas med i sortimentet och förmodligen också nya medel att använda mot klövproblem.

Det tidigare nämnda preparatet från Bio-Cide rekommenderas speciellt av en fårhållare och är ett kloridoxidbaserat desinfektionsmedel av koncentrerat natriumklorit. Koncentratet aktiveras med citronsyra och kan användas både som spray och fotbad. Preparatet är miljövänligt och bryts ner till koksalt och vatten efter cirka fjorton dagar och kan då hällas ut direkt i avloppet vilket är en klar fördel

Fotbadens utformning

Många besättningar använder sig av Nordposts fotbad. Antingen nötfotkar med matten 2 x 0,88 x 0,15 m för 1 765 kr + moms, eller fotkaret till får och getter, 3 x 0,47 x 0,18 m för 1 950 kr + moms. Även om karen kan tyckas vara aningen dyra är besättningarna över lag nöjda med funktionen. Kanske skulle det behövas en större modell för de större besättningarna för en snabbare hanteringstid. För att fåren verkligen ska stå med klövarna i fotbadet behövs väggar, något som många konstruerar på egen hand, längs med insidan av fotbadet. Att använda grindar till detta kan skapa möjlighet för fåren att klättra och många rekommenderar i stället

väggar av till exempel plyfaskivor som lutar utåt och minimerar och näst intill omöjliggör klättrandet. Andra fotbad som köpts in är ett mobilt fotkar från Slättö-

Fotbadet består av en trälåda med oljebärdad masonit i botten. Fåren stoppas i främre delen av fotbadet av två brädor med möjlighet att sticka igenom buvudet. Det går i två tackor åt gången som står i badet under tio minuter. Efter fotbadet går de vidare till en ren box med betonggolv för att torka. Djuren står lugnt och fint i fotbadet.

kvarn och ett annat i form av en plastbassäng från Axving i Svenljunga. Några besättningar använder en skumfylld klöv-matta (skumgummimatta) från Nordpost som suger upp vätskan, i fotbadet eller enbart mattan utlagd. De flesta som använder mattan är inte så nöjda, den är dyr och fungerar inte så bra som man önskar. Det finns dock ett fåtal som är nöjda med den. Problemet med mattan är att den är anpassad för nötkreatur, fåren är för lätta och sjunker inte ner tillräckligt. Därmed fyller mattan inte sin funktion, klövarna och klövspalten blir inte genomdränkta av fotbadet.

Flera besättningar har konstruerat egna fotbad av olika material. Konstruktionerna följer nedan:

- Träram med botten där en presenning även läg madrasser och handdukar i botten.
- Fotbad av aluminium.
- Dubbla egenkonstruerade plastkar som sätts ihop till ett fotbad med en skarv i mitten, för två till tre tackor åt gången.
- Två intill varandra gjutna ramar av betong på betongplatta varav den första fylls med vatten och den andra med fotbadspreparat.

Nya
Siltbergs Smide ab

www.siltbergs.se
Tel: 0498 – 48 01 44

Lammgömma:
4 x 2 m Fårgrind
2 x 2 m Fårgrind med rullande rör
Foderautomat med lock

**Vi har stabila väggfästen
för våra grindar!**

Rundbalsgrind special

**Nya idéer –
Beprövat koncept**

Fotbadet består av rostfritt stål och som syns på bild 3 ligger ett galler i botten vilket gör fotbadet halkfritt. Detta är en mycket finurlig konstruktion där den lilla luckan i dörren gör att djuren inte kan hoppa ut och därmed ta ett skutt över större delen av fotbadet. Fåren går genom fotbadet på väg ut från avmaskning, klöverknivning, klippning eller annan hantering. Ett stopp i främre delen av fotbadet skulle få fåren att stå en stund i badet. Som badet nu är konstruerat står varje få inte kvar mer än några sekunder i fotbadet. Utrymmet efter passagen genom fotbadet består av grus där fåren står och torkar.

- Vågbur (utan vågen) med en skumgummimatta i.
- En mindre besättning använder plastbyttor, en för varje klöv.
- I en besättning finns en tjugo meter lång gjuten gång, åttio centimeter bred.

Hantering och tillvägagångssätt

De återkommande tipsen på tillvägagångssätt är att djuren ska stå trångt och passagera ska vara trånga för en lugnare hantering och drivning av djuren. Både i fällor, hanteringsrännor och fotbad fungerar flödet bättre och djuren är lugnare och tryggare om de står tätt. Jämn fart och ett bra flöde gör att djuren inte kan stoppa upp så lätt. De flesta använder sig av uppsamlingsfällor och hanteringsrännor eller har byggt upp drivgångar av grindar. Några besättningar har hanteringsrännor med backstopp och tycker att det fungerar bra. Det kan ibland vara problematiskt att få djuren att gå framåt och då underlättar det med en hund som driver på. Ett tips är att ha en kurva framför fotbadet vilket gör att fåren "automatiskt" vill gå framåt eller att i alla fall placera fotbadet så att fåren ser igenom och på så sätt lättare går framåt. En besättning ställer fotbadet mellan för fåren två intressanta platser vilket gör att de tvingas gå igenom det. Nackdelen kan då vara att ingen ren yta finns efter fotbadet. Ett tips från en besättning är att använda LG produkters lammkamargrind som in och utsläpp vid fotbadet då dess mått passar till Nordposts fårkar. På grinden har en plyfaskiva satts fast så inga djur kan gå genom grinden.

För att få fårens klövar rena innan fotbadet låter en del besättningar fåren passera ett fotbad med bara vatten eller spolar av klövarna före fotbadet.

Hantering efter fotbadet

Flera besättningar har inte tillgång till hårt underlag efter fotbadet, de som har det låter djuren stå där mellan en halvtimme och en timme eller så lång tid det tar att få igenom hela gruppen vilket oftast tar betydligt längre tid. Har man inte möjlighet till en hårdgjord yta väljer flera att låta djuren stå och torka på så torrt underlag som möjligt. Man är noga med att inte släppa djuren tillbaka till det bete eller den ströbädd där de gått före badet. Det finns även de som placerar fotbadet ute på bete och inte har möjlighet till en ny yta till djuren direkt efter. Detta är ingen bra lösning men som tidigare nämnts begränsar gårdens förutsättningar ibland möjligheten att göra som man önskar. Fotbad har även placerats mellan två beten vilket gör att de går ut på nytt och friskt bete efter badet. Ett bra förslag är att lägga ut plast eller en presenning på ytan där fåren får stå efter fotbadet.

Reaktioner på fotbadet

Får tycker inte speciellt mycket om att gå i vatten vilket bidrar till en viss ovilja att gå i fotbadet hos de flesta individer. Har de fått gå genom fotbadet ett par gånger och vant sig brukar de ändå vara relativt lugna. Här poängterar återigen många fördelen med att låta djuren stå trångt för en lugnare och mer lätthanterlig grupp av djur. För att underlätta för fåren när de ska gå i fotbadet kan man lägga i lite halm som flyter ovanpå vattnet. Halmen gör att vattenytan blir mindre otäck men hjälper även till att "skrubba rent" klövarna. Väl i fotbadet brukar det inte vara några problem. Någon besättning nämner dock att djuren är stressade och försöker komma ut. De flesta besättningar märker ingen reaktion på djuren efter fotbad med zink- eller kopparsulfat men en besättning nämner att djur som till synes inte är halta före fotbadet är halta efteråt och att det svider när man själv får zinksulfatlösningen på sig. Av kopparsulfat kan fåren bli gröna i ullen där det skvätt. Några säger att händerna kan bli torra om man fått spill på sig av både kopparsulfat och zinksulfat, andra känner ingen reaktion eller har aldrig fått det på sig. En del har vattenhinkar eller vattenkran nära till hands för att kunna spola av spill noggrant med en gång. Förutom att fåren blir grönfärgade vid användning av kopparsulfat märker de som använder det ingen reaktion på dem.

Kvittblivning

Använder man sig av Virkon är det brukligt att resterna hålls ut på plats eller i gödselbrunn, vilket också är rekommendationen från tillverkaren. Problemet med kvittblivning uppstår vid användning av zinksulfat och kopparsulfat. Kemikalieinspektionen klassificerar råvarorna zinksulfat och kopparsulfat som miljöfarliga ämnen framför allt för vattenlevande organismer. Vid kvittblivning ska man undvika utsläpp av sådana ämnen i miljön och istället lämna dem på motagningsstation för miljöfarligt avfall. Vid användandet av kopparsulfat i fotbad till mjölkkor är det allmänt vedertaget att vätskan töms i flytgödselbrunn eller sprids ut direkt på en större yta. Detta eftersom kopparsulfat också kan användas som gödselmedel. Vad gäller zinksulfat har diskussioner uppstått angående dess giftighet. Flertalet besättningar som kontaktats nämner att mängden vätska som blir kvar när djuren passerat fotbadet inte är

så stor, då mycket följer med klövarna eller skvätter ut. Dessutom kan ju zinksulfat återanvändas flera gånger eftersom preparatet inte förlorar sin effekt av gödsel eller annan smuts. Besättningarna som använder skumgummimatta i fotbadet låter vätskan ligga kvar i mattan där en viss del avdunstar och en del rinner ut på marken. De flesta besättningarna håller ut resterna från fotbadet på marken. Fyra besättningar har rester av zinksulfatlösningen stående i tunnor eller hinkar och en besättning har kört den till deponi. En besättning återanvänder vätskan efter att grus och dylikt sållats bort.

Vid rundfrågning hos några Miljö- och hälsoskydds nämnder i Västra Götaland visar det sig att de tillfrågade Miljö- och hälsoskyddsinspektörerna relativt samstämmigt anser att så länge det rör sig om små mängder som hålls ut över en större yta behöver det inte innebära någon risk för miljön. Detta skulle kunna uppnås genom att hålla resterna i ströbädden eller i en gödselbrunn för att sedan sprida ut det på marken på en större yta. Däremot är det inte bra att hålla ut resterna direkt på en mindre yta då risken finns att det blir för höga halter i marken. Man ska heller inte hålla ut zinksulfaten i avloppet eller i vattendrag. För att vara på den säkra sidan kan man kontakta Miljö- och hälsoskyddsinspektören i sin hemkommun och få svar på vad som gäller just där.

Behandlingsresultat

Det är svårt att säga hur resultaten av fotbadet är eftersom säsongen då klövproblem uppstått för många inte infunnit sig sedan de fotbadade fåren sist. Oavsett om besättningen är drabbad av fotröta eller klövspalteksam skiljer sig resultaten. Det finns både fotrötebesättningar och besättningar med klövspalteksam som är nöjda med resultatet respektive de som inte är så nöjda. Klövarna blir bättre en period men problemen återkommer. Kroniska bärare har slaktats eller kommer att slaktas ut. Hur snabbt klövproblemen återkommer beror på hur blött det är ute berättar en besättningsägare. Det finns besättningar där fotbadet utförts, så gott som, enligt konstens alla regler men som ändå har återkommande problem. Kanske är det som en av besättningsägarna sa att man gärna slarvar med tiden som fåren stått i fotbadet och därför blir effekten dålig

På bilderna ovan ser man hur en besättning går tillväga vid fotbadet. Fåren står på plast som lagts ut på marken och här spolats klövarna av för att vara rena när de kommer i fotbadet, ett nöfotkar från Nordpost. Efter att klövarna torkat körs fåren i vagn direkt ut på nytt bete.

Trots ett positivt resultat utan återkommande problem, vågar många inte ta ut segern i förskott.

Fotbad är inte hela lösningen för ett lyckat behandlingsresultat av fotröta och klövspalteksam, påpekar en fårhållare. För att uppnå en bra klövhälsa är det minst lika viktigt att man håller rent och torrt i rasthagar, i ströbädden och runt utfodringsplatser. Att flytta runt foderhäckar för en torrare och renare ätplats är också en viktig åtgärd som poängteras.

Jag vill härmed ge ett stort tack till alla inblandade i mitt arbete. Det har varit ett

sant nöje att få komma i kontakt med fårvärlden. Tack för ert trevliga bemötande och er positiva hjälpsamma inställning!

*Text & foto Jobanna Nyqvist
jobanna.nyqvist@operamail.com*

